

HAGEBYHÖGA KYRKOGRÅRD

Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering

*Hagebyhöga församling
Vadstena kommun
Linköpings stift
Östergötlands län
2004*

ÖSTERGÖTLANDS LÄNSMUSEUM

Raoul Wallenbergs plats • Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013-23 03 00 • Fax 013-14 05 62
info@ostergotlandslansmuseum.se • www.ostergotlandslansmuseum.se

HAGEBYHÖGA KYRKOÅRD

Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering

Hagebyhöga församling

Vadstena kommun

Linköpings stift

Östergötlands län

HAGEBYHÖGA KYRKOGÅRD

Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering

Hagebyhöga församling

Vadstena kommun

Linköpings stift

Östergötlands län

Innehåll

Inledning	04
Bakgrund och syfte	04
Inventeringens upplägg och rapport	05
Översiktskarta	05
Hagebyhöga kyrkogård	06
Kyrkogårdens omgivning	06
Utdrag ur häradskartan	06
Hagebyhöga kyrka	07
Kyrkogårdens historik	08
Översiktlig beskrivning av växtlighet mm-Karta	10
Beskrivning av kyrkogården	11
Beskrivning av enskilda kvarter	15
Kvarter A	15
Kvarter B	17
Kvarter C	19
Kvarter D	21
Källor och litteratur	23
Bilagor	24
Exempel på gravvårdar med kulturhistoriskt intresse	24
Exempel på gravvårdar med kulturhistoriskt intresse, karta	25
Exempel på gravvårdar med kulturhistoriskt intresse, lista	26
Fotografier	29
Kopia av Sune Ljungstedts inventering från 1982	46

INLEDNING

Bakgrund och syfte

Vad är typiskt för våra kyrkogårdar när det gäller vegetation, omgärdningar, gångar, gravvårdar med mera och finns det några regionala skillnader? Vad har varit gängse bruk under olika tider och vad kan vi få för historisk information bara av att gå på en kyrkogård? Från kulturhistorisk synpunkt är kyrkogårdar och begravningsplatser bärare av en stor mängd information. Hur begravningsplatsens kulturhistoriska värde ska skyddas och vårdas regleras i "Lagen om kulturminnen m.m. KML (SFS 1988:950)" och "Begravningslagen

(SFS 1990:1144)". Av lagstiftningen framgår att tillstånd krävs av länsstyrelsen bl a för att väsentligt ändra begravningsplats som anlagts före utgången av år 1939 (KML 4 kap. 13§). Vidare säger lagen: "Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av något annat skäl bör bevaras för framtiden, skall upplåtaren om möjligt lämna kvar den på gravplatsen. Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, skall den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats." (Begravningslagen 7 kap. 37 §)

På uppdrag av Linköpings stift utför Östergötlands länsmuseum en kulturhistorisk inventering av kyrkogårdarna och begravningsplatserna inom stiftets östgötadel. Denna rapport utgör en delrapport i detta arbete. När arbetet har slutförts kommer materialet att sammanställas för respektive län och för stiftet i sin helhet. Inventeringen bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen. Arbetet påbörjades år 2002 och omfattar kyrkogårdar som brukas och förvaltas av Svenska kyrkan. Inventeringen gäller kyrkogårdar som fortfarande är i bruk och omfattar en kulturhistorisk bedömning, en beskrivning av kyrkogårdens utformning samt en kortfattad beskrivning av exempel på gravvårdar med kulturhistoriskt intresse. Gravvårdar i kyrkobyggnaden ingår inte i inventeringen. Projektet inrymmer inte en fullständig genomgång av den aktuella kyrkans arkiv eller andra centrala arkiv. För att få lokalhistoriska eller personhistoriska grunder för den kulturhistoriska bedömningen har lokalhistoriskt insatta personer intervjuats i viss mån.

Inventeringens syfte är:

- Att öka förståelsen för kyrkogårdarnas och begravningsplatsernas kulturvärden och främja kontakterna mellan kyrkan och kulturmiljövården.
- Att ta fram ett underlag för församlingarnas/samfälligheternas planering och förvaltning av kyrkogårdarna och begravningsplatserna.
- Att sammanställa ett enhetligt och tillgängligt kunskapsunderlag för stiftets kyrkogårdar och begravningsplatser som samtidigt blir en samlad dokumentation av kyrkogårdar/begravningsplatser i stiftet från 2000-talets första decennium.
- Att ta fram ett arbetsredskap för handläggning av kyrkoantikvariska ärenden.

HAGEBYHÖGA KYRKOGÅRD

Kyrkogården har ett högt läge med vid utsikt över den omgivande slätten, främst mot väster finns en anslående utsikt mot Vättern. Formen på kyrkogården är rektangulär. Kyrkogården kan delas i två huvuddelar. I väster en något större del med kvarteren A och B och i öster en något mindre del med kvarteren C och D. Kyrkan är placerad mitt på den västra delen.

Kyrkogårdens omgivning

Hagebyhöga by är delad i två delar, Nedre Holmen som ligger något hundratal meter sydväst om och nedanför kyrkan, och Övre Holmen som ansluter direkt öster om kyrkan. Kyrkan har sannolikt fått sitt namn efter denna bydelning. Enligt Broocman (Broocman 1760) kommer namnet istället från byns hedniska ättebackar eller högar. (RAÄ 8?)

Väster om kyrkogården finns åkermark och en vid utsikt över Vättern. I sydväst ligger byns nedre holme. Norr om kyrkan ligger åkermark som sluttar svagt ned mot kyrkan. I nordväst finns ett mindre gravfält med några större rösen och högar, RAÄ 8, vilket sannolikt utgör resterna av det av Broocman nämnda gravfältet. Öster om kyrkan ligger bybebyggelse.

Hagebyhöga på häradskartan från 1870-talet. Skolhus och fattigstuga ligger söder om kyrkogården, båda i bevarade byggnader. Byns nedre holme syns i sydväst och den övre öster om kyrkogården. Kyrkogården har en markerad trädkrans. Formen är densamma som idag med undantag av att en allé verkar leda in från öster där en smal förlängning av kyrkogården syns. 1890 utvidgades kyrkogården mot öster och fick sin nuvarande form.

Söder om kyrkan ligger skolan och fattighuset kvar på sina ursprungliga platser.

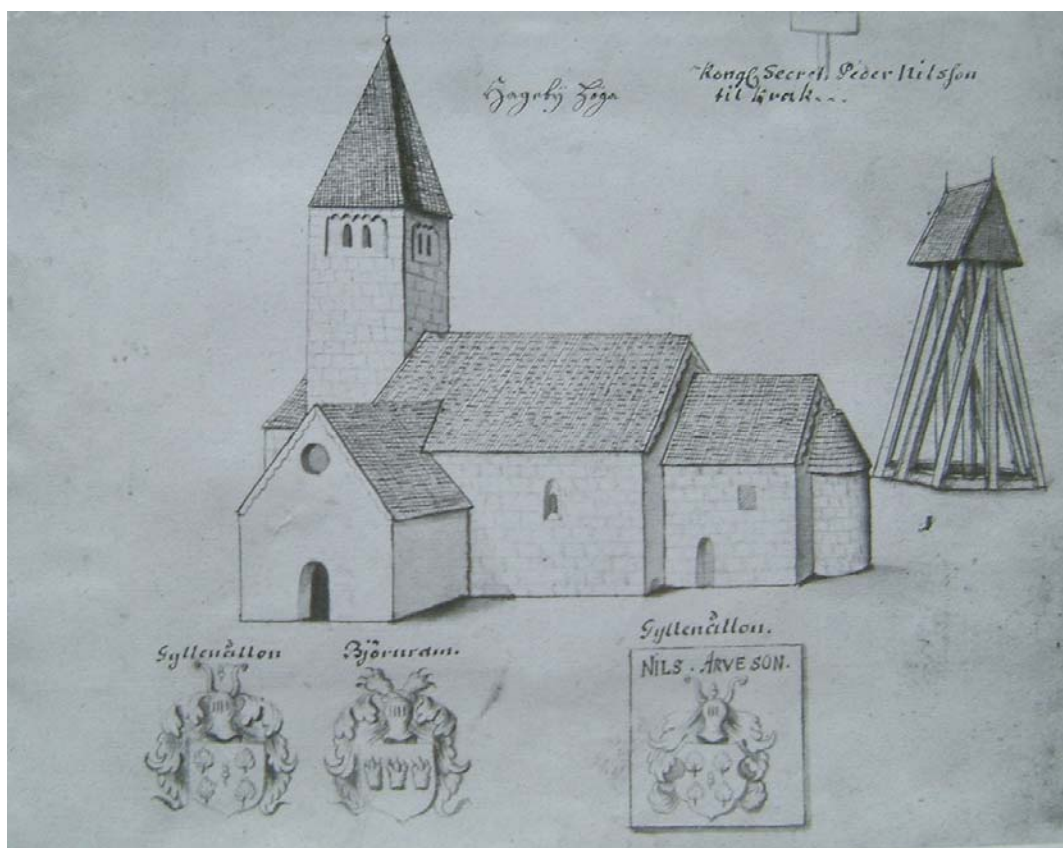
Hagebyhöga kyrka

Den tidigmedeltida kyrkan i Hagebyhöga är en av de bäst bevarade romanska kyrkorna i Östergötland. En del av det ursprungliga yttertaket har påträffats inne i kyrkan och har med hjälp av en borkärna dendrokronologiskt daterats till 1120, vilket gör kyrkan till en av de äldsta daterade kyrkorna i länet.

Jan Eriksson anser att kyrkan uppförts som en stormannakyrka av den Stenkilska ätten cirka 1120 (Stenkil dog 1123). På detta pekar flera indicier, bland annat att kyrkan haft en emporivåning och dess närhet till Aska härads gamla tingsplats, Askahögen. (Kyrkoberskrivningen 1990 sid 9).

Kyrkan omnämns sedan 1298, då med en komplett godsförteckning. Fru Sigrid lät detta år inrätta prästgård och bol till Hagebyhöga kyrka. Bland de ägor som skänktes för att inrätta prästgård och klockargård nämns en åker vid namn tomt, söder om kyrkan (där det gamla fattighuset står). Namnet antyder att en gård, kanske en stormansgård, legat på platsen.

Murarna är uppförda som skalmurar av huggen kalksten i jämna skift med kvaderhuggna hörnkedjor och murfyllning av bruk och småsten. Den nuvarande fönstren togs upp i samband med att kyrkan valvslogs på 1400-talet och fick sin nuvarande storlek 1702.

Hagebyhöga kyrka, teckning av Brenner 1669.

Kyrkans ursprungliga ingångar låg båda i söder. Dels en sydportal till koret, dels en portal in till den västligaste delen av långhuset. Utanför denna ingång uppfördes på 1400-talet ett vapenhus vilket revs 1831 i samband med att kyrkans ingång flyttades till västra sidan av tornet. Sydportalen ersattes med ett fönster. De båda ursprungliga portalerna och vapenhuset är synliga på Brenners teckning ovan.

På norra sidan av kyrkan finns en tunnvalvd sakristia, sannolikt från 1400-talet. Denna försågs 1886 med en ingång i öster.

Tornet har på grund av sprickor i murarna fått förstärkas genom att kraftiga stödmurar uppförts på södra och västra sidorna. På norra sidan har förstärkningen utförts i form av ett tunnvalvt rektangulärt magasin, vilket har fungerats som tiondebod för församlingen. Tornförstärkningen är enligt Jan Eriksson utförd redan under romansk tid (kyrkobeskrivning 1990).

Möjligen flyttades kyrkklockorna vid samma tillfälle till den klockstapel av traditionell typ som visas på Brenners teckning. De återfördes till kyrktornet 1775 i samband med en ombyggnad av tornet vars höjd sänktes till underkanten av de dubbla ljudgluggarna.

Kyrkogårdens historik

Uppgifter om kyrkogårdens historik har i huvudsak hämtats från Östergötlands läns museums topografiska arkiv och bibliotek. Uppgifter om äldre lantmäterikartor är hämtade från Lantmäteriets websida.

De äldsta kända begravningarna vid Hagebyhöga är av mycket gammalt datum. Redan 1877 genomfördes en arkeologisk undersökning av en hällkista från stenåldern på gravfältet RAÄ 8 som i övrigt innehåller järnåldershögar och stensättningar. Gravfältet är beläget strax nordväst om kyrkogården. Här påträffades ett 30-tal mer eller mindre kompletta skelett. De flesta i sittande ställning. Till fynden hörde också djurben, en skafthålsyx av flinta, ett bryne och några mindre föremål av flinta och ben.

Om gravfältet, RAÄ 8, ursprungligen varit så stort som det kan antas av Broocmans tes att hela socknen skulle fått sitt namn efter dess högar, är dock osäkert.

Jan Eriksson menar att den medeltida kyrkogården i stort sett har haft samma utsträckning som den har idag, med undantag av en begränsad utvidgning mot öster som företogs 1890. På de geometriska avmätningar som företogs 1635 och 1690 finns hela kyrkojordens utbredning karterad.

Om den medeltida kyrkogården och dess gravvårdar är mycket litet känt eller bevarat. Inga gravstenar från denna period är heller kända.

Sune Ljungstedt inventerade och ritade av kyrkogårdens äldre gravstenar 1982. Materialet har renritats av Maj-Britta Andersson och sammanställts till en rapport (se bilaga). Rapporten upptar sammanlagt 16 gravstenar, huvudsakligen av grå kalksten från 1600-tal och tidigt 1700-tal. De flesta står undanställda i nordvästra hörnet men 6 kalkstensvårdar finns inne i kyrkan liksom en trävård över ”Skattemanen K P Jonsson” i Appelby Norrgård död 1831.

Gravvårdarna omfattar exempel på de för Östergötland karaktäristiska kölbågestenarna och de höga smala gravgårdarna försedda med änglar, timglas och dödskallar avsedda att stå ute på kyrkogården. Ytterligare ett par av vårdarna är barockepitafier i relief avsedda att ligga i kyrkans golv. Ytterligare stenar av de här typerna har funnits. Efter en anmälan om att sönderslagna 1600-talsvårdar låg på skräphögen togs några fragment in till läns museets stenmuseum av Bengt Cnattingius 1965.

Från 1800-talet står åtta gravvårdar kvar på ursprunglig plats, den äldsta från grav D112 från 1858. De flesta är dock från 1890-talet. I nordöstra hörnet bland de undanställda vårdarna finns ytterligare fem vårdar från 1800-talet.

Bengt Cnattingius fotodokumenterade kyrkan 1930 och en rad plåtar från detta tillfälle förvaras i läns museets arkiv. Flera bilder visar också delar av kyrkogården. Främst de inre delarna av kvarter C och D syns på bilderna. Båda kvarteren förefaller vara helt öppna med gräsmattor och grusgångar utan häcksystem. Inga gravstenar syns på bilderna. Däremot ligger stackar av skördat gräs på två ställen.

Ett vykort från 1953 visar ungefär samma del av kyrkogården som Cnattingius bilder. Här syns kvarter D som nu fått en hel del grusgravar med enskilda häckar till. Det står glest med träd över hela denna del av kyrkogården.

1970 genomfördes en så kallad uppsnygning av kyrkogården. Arbetena beskrevs av samtiden som relativt försiktiga och bestod huvudsakligen i att nya gräsmattor planterades och i att gamla kullfallna eller lutande gravstenar återupprestes. Arbetena innebar dock att den gamla linjen och en stor del av de mindre bemärkta gravvårdarna i de inre delarna av kyrkogården försvann. I samband med detta togs också de gamla grundstolparna till huvudgrinden fram och restaurerades och återuppsattes. De uppgavs i en tidningsartikel (Östgötabladet den 24.8.1970) kunna daterats till 1600-talet. Det riktiga datumet tycks vara 1807, då de tillverkades i Borghamn. Samtliga kyrkogårdar i pastoratet fick minneslundar i slutet av 1980-talet. Minneslundan i Hagebyhöga invigdes på allhelgonadagen 1989.

Beskrivning av kyrkogården

Allmän karaktär

Kyrkogården präglas fortfarande av de stora grusgravarna, som framför allt är placerade i utkanterna av kvarter A och B, men även i kvarter C och D. Utsikten ut mot Vättern i väster bidrar till karaktären liksom den öppna gräsmattan söder om kyrkan med dess två vårdträd. Den speciella kyrkbyggnaden är också viktig. Även den jämförelsevis höga kalkstenskyrkomuren bidrar till en viss bevarad medeltida karaktär. De inre av kvarteren präglas av mindre, modernare gravvårdar och rygghäckar. På östra delen av kyrkogården är dessa ofta klippta i takform, vilket ger en speciell karaktär.

Det stora antalet bevarade köpegravar i utkanterna gör att kyrkogården i mångt och mycket behållit den gamla ståndsuddelade kyrkogårdens karaktär, även om den allmänna linjen på öppen gräsmatta togs bort 1970. Denna del präglas istället av mindre gravvårdar och rygghäckar.

Omgärdning

Väster: kyrkogården omgärdas av en kyrkmur i kalksten och en trädkrans. Muren är ca 1,2 m hög och består av sju varv 0,2-0,5 x 0,7 m stora stenar. På utsidan av muren finns en träplattform med staket, uppsatt som utsiktsplats. Insidan är släntad med gräs. Trädkransen består av två höga lindar, två höga rönnar och två höga lönnar.

Norr: kyrkogården omgärdas av en kyrkmur i kalksten och en trädkrans. Muren är ca 1,6 m hög och består av nio varv 0,2-0,5 x 0,7 m stora stenar. Krönet är delvis täckt av jord. Insidan murad på samma sätt som utsidan. Trädkransen består av sju höga lindar och en rönn.

Öster: kyrkogården omgärdas av en kyrkmur i kalksten och en trädkrans. Muren är ca 1,6 m hög och består av nio varv 0,2-0,5 x 0,7 m stora stenar. Krönet är delvis täckt av jord. Insidan är murad på samma sätt som utsidan. Trädkransen består av fyra höga björkar, en lind och en alm.

Söder: kyrkogården omgärdas av en kyrkmur i kalksten och en trädkrans. Muren är ca 1,2 m hög och består av sju varv 0,2-0,5 x 0,7 m stora stenar. Insidan är släntad med gräs. Trädkransen består av sex höga lindar och en alm.

Ingångar

Norr: mitt för kyrkan på norra sidan finns en grind ut mot redskapsboden och åkern. Utgången är en dubbelgrind av smidesjärn ornerad med spjälor avslutade i raka knoppar och med ett överstycke ornerat med keltiska paltor. Enkla firsidiga grindstolpar av granit.

Söder: huvudingången finns mitt för kyrkan i söder. Grindstolparna är av Borghamnskalksten, firsidiga och krönta av kors. Den ena har inskriften ÅR och den andra 1806. På sidan av den östra har ristats "rest 1976". Grinden är en dubbelgrind av smidesjärn med spjälor i två nivåer. Den är ornerad med S-slingor som bildar hjärtan.

I sydöstra hörnet vettande mot skolan finns ytterligare en ingång. Det är en enkelgrind av smidesjärn med samma ornament som huvudgrinden med enklare grindstolpar av trä med plåthugar.

Vegetation

Förutom trädkransen i omgärningen finns system av rygghäckar. I kvarter A en nordsydligt löpande takåsklippt idegranshäck på gräsmattan framför kyrkan. I kvarter B finns fyra nordsydligt löpande rakklippta idegranshäckar på gräsmattorna bakom kyrkan. I kvarter C och D finns närmast kyrkan två takåsklippta idegranshäckar (avbrutna av gången som bildar gräns mellan kvarteren). Längst i öster två rakklippta oxbärshäckar, likaledes avbrutna av grusgången.

Framför kyrkan står två höga vårdträdsartade lindar.

Gångsystem

Gångarna består av krattat naturgrus och utgår från ett system med grus kring kyrkan och en kringgående gång längs kyrkogårdens utkant vilken lämnar den yttersta gravraden utanför. Dessutom grusgångar från samtliga grindar in till denna huvudgång. Detta system är genomfört med undantaget att den nybyggda minneslunden klipper av den kringgående gången mitt på norra långsidan.

Mellan kyrkan och huvudingången delar sig grusgången i en svagt bågformig gång fram till ingången i tornet och en som leder till koret i öster. Därvid bildas tre gräsmattor, den mittersta halvrund framför kyrkan.

Gravårdstyper

De yttre delarna av kyrkogården, utanför den kringgående gången, präglas fortfarande starkt av gamla köpegravar med höga gravstenar och grusbeläggning. Dessa är i allmänhet från sent 1800-tal och tidigt 1900-tal. Dessa finns synnerhet på den västra sidan av kyrkogården. I öster dominerar istället höga smala vårdar resta över hemmansägare i början av 1900-talet.

Bakom koret i kvarter C och D ligger kyrkoherdarna och kontraktsprostarna. I övrigt präglas de inre delarna av kyrkogården av enklare yngre gravvårdar, tillkomna efter 1970, då dessa delar av kyrkogården omändrades.

Minneslund

Minneslunden anlades efter beslut 1989 framför mittpartiet på den norra muren. Den invigdes på allhelgonadagen 1989.

I mitten finns ett stendöslignande stenparti, med texten "minneslund" på centralstenen. Platsen omges av idegranshäckar genom vilka en mindre öppning leder från väster i förlängningen av den kringgående huvudgrusgången. Inne i lunden finns en gång av plattor som leder fram till centralpunkten. Intill denna finns en blomsterrabatt och en firsidigt klippt idegran.

Byggnader

Utanför norra grinden finns en enklare redskapsbod med platt lutande tjärpaptak, rödmyllad panel och en svart garageport.

Övrigt

Till kyrkomiljön hör också skolan och det gamla fattighuset med uthus söder om kyrkan. Fattighuset står på torpargrund och har rödmyllad panel och tegeltak. Porten är grönmålad. Skolan ligger sydöst om kyrkan. Den påminner förutom sina stora fönster om en mangårdsbyggnad från sent 1800-tal. Den är vitmålad med veranda.

Kulturhistorisk bedömning

Kyrkogårdsmuren och framför allt den södra huvudgrinden bildar en helhet med den medeltida kyrkan. Kyrkogårdsmuren är åtminstone delvis mycket ålderdomlig och kan vara medeltida, särskilt som kyrkogårdens utsträckning nästan inte alls förändrats. Trädkransen visar på det parkideal som var vanligt på våra landsortskyrkogårdar under 1800-talet.

Mycket höga kulturhistoriska värden ligger i det stora antalet bevarade köpegravar i utkanterna vilka gör att kyrkogården i mångt och mycket behållit den gamla ståndsindelade kyrkogårdens karaktär, även om den allmänna linjen på öppen gräsmatta togs bort 1970. Denna del präglas istället av mindre gravvårdar och rygghäckar och har höga kulturhistoriska värden i denna yngre karaktär som väl harmoniserar med de äldre delarna av kyrkogården.

I nordöstra hörnet står ett stort antal ur kulturhistorisk synvinkel mycket värdefulla äldre gravvårdar, huvudsakligen från 1600-talet. Bland dessa två större vårdar avsedda att ligga i kyrkans golv. Dessa är utsatta för vittring och borde föras till inventarierna och ges ett bättre skydd.

Beskrivning av enskilda kvarter

Kvarter A Gravplats nr A1-A82

Kvarteret omfattar gravplats nr A1-A82 och ligger sydväst om kyrkan.

Allmän karaktär

Kvarter A norra sidan.

Kvarteret består av gravar placerade längs med kyrkogårdens yttersida från huvudgrinden till sydvästra hörnet och längs västra kyrkogårdsmuren fram till nordvästra hörnet. Till detta kommer den västligaste av de tre gräsmattor som bildas av gångarna framför kyrkan.

Kvarteret präglas av stora köpegravar längs med kyrkogårdsmuren och mera anspråkslösa vårdar på den inre gräsmattan. Över västra muren finns en vid utsikt över Vadstenaslätten och Vättern. Öppen karaktär med en ryghäck i det inre av kvarteret.

Omgärdning

Kvarteret omgärdas av kyrkogårdsmuren med trädkrans i väster, i norr avslutas det mot det nordvästra hörnet med de undanställda gravvårdarna. I öster finns grusgångar mot kyrkan. I söder finns kyrkomur och trädkrans.

Ingångar

Nordöst om kvarteret ligger huvudingången.

Vegetation

Häckar och trädkrans finns i omgärningen. På den inre gräsmattan finns en rygghäck i form av en nordsydligt löpande takåsklippt 0,6 m hög idegranshäck. På samma gräsmatta står en hög lind, närmast som ett vådräd.

Gångsystem

Den kringgående grusgången löper från huvudingången i söder längs med kyrkogårdens utsida fram till norra grinden. Från huvudgrinden löper också en bågformig gång fram till kyrkans huvudingång i väster.

Gravvårdstyper

Gravvårdarna täcker tiden mellan 1895 och 1992. Ytterkanterna domineras av stora grusgravar av köpegravskaraktär, medan gravvårdarna längs rygghäcken på gräsmattan i kvarterets inre är av enklare slag. Av gravtyperna att döma torde platserna längs med västra muren vara de dyraste på kyrkogården. Här ligger också flera personer med titlar som godsägare och direktör.

Sammantaget finns 8 större grusgravar varav en med bevarade järnkedjor och en med omgivande häckar. I det inre finns huvudsakligen mindre låga vårdar men också ett gjutjärnskors (barngrav). Titlarna visar huvudsakligen trädgårdsmästare och lantbrukare.

Byggnader

-

Övrigt

Utanför västra muren finns en utsiktsplattform av trä.

Kulturhistorisk bedömning

Mycket höga värden finns i de stora välbevarade köpegravarna längs med huvudsakligen västra muren och i den allmänna miljön.

Kvarter B Gravplats nr B1-B164

Kvarteret omfattar gravplats nr B1-B164 och är beläget norr och nordväst om kyrkan.

Allmän karaktär

Kvarter B, inre delen.

Kvarteret består av alla gravvårdar längs med norra muren samt av två gräsmattor norr om kyrkan. Inom kvarteret finns dels avställningsplatsen för borttagna gravvårdar längs med kyrkogårdsmuren i nordväst och dels minneslunden som avbryter gravraden längs med norra kyrkogårdsmuren.

Längs med muren finns äldre köpegravar och grusgravar medan de inre gräsmattorna präglas av enklare yngre vårdar.

Karaktären ges av trädkrans och rygghäckar, men minneslunden och uppställningen av borttagna gravgårdar bryter av i karaktären. Kyrkogårdens baksida.

Omgärdning

Kvarteret omgärdas av kyrkogårdsmuren med trädkrans i norr, i väster gränsar två gravar direkt till uppställningsplatsen för undanställda gravvårdar. I öster går gränsen över gräsmattan i sydöstra hörnet. Kvarteret omgärdas av kyrkan i söder.

Ingångar

Den norra ingången ligger mitt i kvarterets sträckning längs norra kyrkogårdsmuren.

Vegetation

Förutom trädkransen växer på de båda inre gräsmattorna system av rygghäckar. De består av två nordsydligt löpande häckar på vardera gräsmattan. Dessa består av rakklippt idegran och är ca 0,4 m höga. Dessutom växer en rektangulär häck av samma art och höjd kring minneslunden.

Gångsystem

Huvudgången är den kringgående gången längs med utsidan. Denna avbryts dock av minneslunden mitt på norra sidan. En grusgång löper rakt in från norra grinden och delar det inre av kvarteret i två delar. Dessutom finns grusgång kring kyrkan.

Gravårdstyper

Längs med norra muren finns sex grusgravar och tre höga bautastenar. Flera av de begravda här är präster. Gravarna är med enstaka tillägg relativt jämgamla och från tiden kring 1900. Tidsinnehållet ligger mellan 1893 och 2003.

På de inre gräsmattorna dominerar låga vårdar från 1970- och 1980-tal, vilket torde vara ett resultat av omläggningen 1970. En grusgrav omgiven av fyra tujahäckar finns längst i söder. Enstaka äldre vårdar står dock kvar. Bland titlarna dominerar hemmansägare. Tidsinnehållet ligger mellan 1931 och 2001.

Byggnader

Redskapsbod utanför norra muren.

Övrigt

Minneslunden är anlagd på plats B132-138. Två rader undanställda vårdar står på plats B127-A53.

Kulturhistorisk bedömning

Kulturvärdena ligger i kvarterets inpassning i miljön och den allmänna karaktären skapad av trädkrans och vegetation. Höga värden finns också i enstaka gravvårdar framför allt de äldre köpegravarna längs med norra muren.

Kvarter C Gravplats nr C1-C235

Kvarteret omfattar gravplats nr C1-C235 och är beläget öster och nordöst om kyrkan.

Allmän karaktär

Kvarter C till vänster och D till höger.

Kvarteret består av alla gravvårdar längs med östra muren och en större gräsmatta öster och nordöst om kyrkan.

Längs med muren finns äldre köpegravar och grusgravar medan de inre gräsmattorna är relativt glest belagda och präglas av enklare yngre vårdar. Närmast koret ligger ett par större gravar där två kontraktsprostar med familjer begravts.

Karaktären ges av trädkrans och rygghäckar, inte minst de takåsklippta idegranarna.

Omgärdning

I väster utgörs gränsen av grusgången mellan kvarter B och C, i norr av den kringgående grusgången. I öster utgörs gränsen av den östra kyrkogårdsmuren och trädkransen. I söder delar en grusgång den stora gräsmattan i två delar, kvarter C och D.

Ingångar

Längst i söder ligger ingången mot skolan.

Vegetation

Förutom trädkransen växer på den inre gräsmattan ett system av rygghäckar. Längst i väster närmast kyrkan finns två nordsydligt löpande takåsklippta ca 0,6 m höga idegranshäckar. Längre mot öster finns två likaledes nordsydligt löpande 0,7 m höga oxbärshäckar.

Gångsystem

Huvudgången är den kringgående gången längs med utsidan. En grusgång löper från öster fram mot grusplanen framför kyrkan och delar kvarter C och D. I väster finns en gång som delar av kvarteret från kvarter B. Inne i kvarteret finns endast gräsgångar.

Gravvårdstyper

I kvarteret finns samma mönster som i övriga kvarter, med köpegravar längs med kyrkogårdsmuren och enklare vårdar i det inre. Den inre gräsmattan är glest belagd.

Längs med östra muren står i sydöst två grusgravar varav den ena med ett högt järnstaket och ett granitkors. I övrigt en lång rad med likartade höga smala vårdar över hemmansägare, huvudsakligen hemmahörande i Appelby, alla avlidna kring sekelskiftet 18-1900. Tidsinnehållet ligger mellan 1884-1972.

I det inre finns två kontraktsporstar begravda direkt öster om koret. Den ena i en stor grusgrav med ett granitkors, den andre under en liggande kalkstenshäll. Denna del av kvarteret präglas annars av ett glest bestånd av vårdar, huvudsakligen från tiden efter 1970. Tidsinnehåll 1896-2000.

Byggnader

-

Övrigt

-

Kulturhistorisk bedömning

Kulturvärdena ligger i kvarterets inpassning i miljön och den allmänna karaktären skapad av trädkrans och vegetation. Höga värden finns också i enstaka gravvårdar framför allt de äldre köpegravarna längs med östra muren.

Kvarter D Gravplats nr D1-D157

Kvarteret omfattar gravplats nr D1-D157 och är beläget söder och sydöst om kyrkan.

Allmän karaktär

Kvarter D, inre delen.

Kvarteret består av alla gravvårdar längs med södra muren, sträckan fram till huvudgrinden, samt av två gräsmattor söder och sydöst om kyrkan.

Längs med muren finns äldre köpegravar och grusgravar medan de inre gräsmattorna präglas av enklare yngre vårdar.

Karaktären ges av trädkrans och rygghäckar, inte minst de takåsklippta idegranarna.

Omgärdning

Kvarteret omgärdas i väster av grusgången mellan huvudingången och koret. I norr och öster finns en grusgång som delar kvarteret från kvarter C. Kyrkogårdsmuren med trädkrans utgör begränsningen i söder.

Ingångar

Kvarterets sträckning längs södra muren ligger mellan den södra huvudingången och den mindre ingången i sydöst.

Vegetation

Förutom trädkransen växer på den inre gräsmattan ett system av rygghäckar. Längst i väster närmast kyrkan finns två nordsydligt löpande takåsklippta ca 0,6 m höga idegranshäckar. Längre mot öster finns två likaledes nordsydligt löpande 0,7 m höga oxbärshäckar. På den västligaste gräsmattan växer en hög lind av vårdträdskaraktär.

Gångsystem

Huvudgången är den kringgående gången längs med utsidan. Dessutom finns grusgång kring kyrkan, en gång som delar kvarter C och D, en rakt nordsydligt löpande gång direkt öster om kyrkan samt en gång från huvudgrinden fram till koret.

Gravvårdstyper

Liksom de övriga kvarteren finns en uppdelning med äldre köpegravar längs med den södra kyrkogårdsmuren och enklare gravvårdar på gräsmattorna i det inre. De bevarade köpegravarna i utkanten är dock färre här än i de övriga kvarteren och karaktärsskillnaden är inte fullt så framträdande.

I utkanten finns en större grusgrav och en liggande gravsten av marmor. På gräsmattorna i mitten finns ett par högre svarta smala äldre gravvårdar men i denna del dominerar yngre breda vårdar från 1970- och 1980-tal stort. Många av dessa är försedda med titlar, nästan undantagslöst hemmansägare och lantbrukare. Längst i öster finns flera vårdar på ömse sidor om grusgången resta över medlemmar av familjen Jansson från Hageby Övre Östergård. Deras titlar är Lantbrukare, handlandeköpman och direktören RVO.

Byggnader

-

Övrigt

-

Kulturhistorisk bedömning

Kulturvärdena ligger i kvarterets inpassning i miljön och den allmänna karaktären skapad av trädkrans och vegetation. Höga värden finns också i enstaka gravvårdar framför allt de äldre köpegravarna längs med norra muren.

Källor:

- Broocman C F. Beskrifning öfver the i Östergötland..... . 1760.
Faksimilutgåva 1993.
- Brate E. Östergötlands runinskrifter. Stockholm 1911.
- Kulturmiljövård 6/98. Riksantikvarieämbetet. Stockholm 1989.
- Kyrkobeskrivning för Hagebyhöga kyrka (Jan Eriksson). Utgiven av Linköpings stiftsråds Kyrkobeskrivningsnämnd. 1990.
- Kyrkogårdens gröna kulturarv. Stad&Land. Movium/inst för landskapsplanering. Sveriges lantbruksuniversitet nr 103/1992.
- Ridderstad A. Östergötlands beskrivning. Andra delen. Stockholm 1918.
- Tham W. Beskrifning öfver Linköpings län. Förra delen Stockholm 1854. Andra delen Stockholm 1855.
- Theorell A, Wästberg P, Hammarskiöld H (foto). Minnets stigar. En resa bland svenska kyrkogårdar. 2001.
- Wadsjö H (red). Kyrkogårdskonst. Stockholm 1919. Theorell A, Wästberg P, Wadsjö H (red). Kyrkogårdskonst. Stockholm 1919.
- Widegren PD. Försök till en ny beskrivning över Östergötland. Första bandet 1817. Andra bandet 1828. Faksimilutgåva 1993.
- Östergötlands läns museums topografiska arkiv.

Muntliga uppgifter –

www.lantmateriet.se. Lantmäterikartor från 1689, 1696, 1843 och 1904.

www.kulturarvostergotland.se/Östgötabild.

EXEMPEL PÅ GRAVVÅRDAR AV KULTURHISTORISKT INTRESSE

Alla gravvårdar bär på sin historia och kan berätta om en person, en familj, stilhistoria och begravningsstraditioner. I rapporten anges exempel på typer av gravvårdar som av olika anledningar bedöms som kulturhistoriskt värdefulla. Generellt gäller att ålderdomliga gravvårdar från tiden fram till 1850 ska föras in i kyrkans inventarieförteckning. Detta gäller även gravstaket och gravvårdar i gjutjärn och smidesjärn liksom äldre vårdar av trä. Många andra gravstenar har också ett kulturhistoriskt värde som kan kopplas till gravvårdens utförande så som material, konstnärligt utförande eller till en person med person- eller lokalhistoriskt intresse. I inventeringen ingår i de flesta fall enbart gravvårdar ute på kyrkogården. I flera kyrkor finns det trävårdar, smidda järnkors eller gravvårdar i kalksten från 1600-talet som är inställda i kyrkan, gravkapellet eller klockstapel. Dessa har naturligtvis oftast ett mycket stort kulturhistoriskt värde och bör tas med i kyrkans inventarieförteckning.

Förklaring till exempellistan

Exempellistan är indelad i två delar. Den första delen som innehåller uppgifter om kyrkogård, kvarter, gravnummer, material, efternamn, hemvist och årtal är en identifikationsdel. Under den andra delen anges en kulturhistorisk notering med uppgift om titel, gravplats och gravvård. Dessutom noteras eventuella skador och andra anmärkningar.

Kvarter: anges endast i de fall då kyrkogården är indelad i kvarter.

Numrering: görs efter gravkartan. Ofta kan det vara svårt att exakt lokalisera gravnumret, då gravbredd kan variera och många gravnummer intill varandra saknar gravvård. Att gravnumren ofta börjar med "0" beror på att datorn ska kunna sortera materialet i rätt ordning. I vissa fall står äldre gravvårdar utan gravnummer bland övriga gravar och då ges de t ex beteckningen "onumr. S om 042". Stenar som står undanställda och bedöms ha ett kulturhistoriskt värde ges nya nummer: "ÖLM 1, ÖLM 2 o s v".

Material: Här anges vårdens material. Beteckningen "granit" används utan närmare specifikation av olika typer. Stenens färg förkortas **sv** (svart), **gr** (grå), **r** (röd), **gr/r** (grå/röd) osv.

Efternamn: I allmänhet det första efternamnet som står på gravvården.

Hemvist: Det geografiska namn som står på gravvården. Det kan röra sig om bynamn, gårdsnamn eller namnet på en mindre fastighet. I undantagsfall är det namnet på en plats som inte ligger i socknen.

F:a årtal och **S:a årtal:** anger det tidigaste respektive senaste dödsåret som står på gravvården. Är det endast ett årtal angivet står det i F:a årtal.

Titel: Samtliga yrkestitlar samt hemmansägare, rusthållare m m. Dessa gravvårdar bedöms ha ett kulturhistoriskt intresse oavsett vårdens ålder.

Gravplats: Gravplatsen är omramad av stenram, häck, järnstaket eller kedja. Själva gravplatsen är i allmänhet täckt med grus men i vissa fall med gräs.

Gravvård: Speciella typer av gravvårdar som t ex gjutjärnskors, träkors, håll, sköld, ålderdomlig sten m m.

Skada: Notering om eventuell skada, t ex rost på en gjutjärnsvård eller på ett järnstaket, sprucken kalkstensvård o dyl. Här noteras även om det är ovanligt mycket lava på framför allt kalkstensvårdarna.

Anmärkning: Här noteras om gravvården har ett lokalhistoriskt eller personhistoriskt intresse eller andra anmärkningar– L1, P1, A1 osv. Detta hänvisar till korta notiser i slutet av exempellistan.